

Socialutskottets yttrande

1980/81:3 y

om straff för främjande av flykt m. m.

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 24 mars 1981 hemställt om socialutskottets yttrande över de i proposition 1980/81:106 om ändring i brottsbalken m. m. (främjande av flykt, falska telefonrecept m. m.) under punkterna 1–6 framlagda förslagen. Med anledning av propositionen har väckts motion 1980/81:1961 av Lars Werner m. fl. (vpk).

Utskottet

I propositionen föreslås en ändrad lydelse av 17 kap. 12 § brottsbalken om straff för främjande av flykt, som därigenom kommer att få en generell avfattning och bli tillämplig bl. a. vid sådana frihetsberövanden som beslutas enligt de sociala vårdlagarna.

17 kap. 12 § brottsbalken har tidigare innehållit undantag för dels sjukvård, dels vård enligt barnavårdslagen eller lagen om nykterhetsvård. Som följd av att barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård upphör att gälla vid utgången av år 1981 för att ersättas av socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och eventuellt även en lagstiftning om vård oberoende av samtycke av vuxna missbrukare (i det följande kallad LVM i enlighet med socialberedningens förslag i SOU 1981:7) beslutade riksdagen hösten 1980 att undantagen för vård enligt barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård skulle utgå ur bestämmelsen i 17 kap. 12 § brottsbalken (SoU 1980/81:15, rskr 1980/81:130). Ändringen torde ha ansetts vara av huvudsakligen formell natur och blev inte närmare diskuterad vid riksdagsbehandlingen. Vid denna tidpunkt förelåg dessutom lagrådsremiss i det nu aktuella ärendet. Riksdagens beslut innebär att brottsbalkens bestämmelser om främjande av flykt kan bli tillämpliga vid dels sådana omhändertaganden enligt LVU som sker enligt 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket, dels omhändertaganden av missbrukare enligt en eventuell LVM. Det bör således observeras att det inte är all vård enligt nämnda lagar som kan karakteriseras som frihetsberövande. Barn som omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden kan inte anses vara berövade friheten. Det finns också andra situationer där man knappast kan tala om frihetsberövande, t. ex. om vården äger rum i eget hem enligt 11 § andra stycket LVU eller enligt 15 § första stycket i socialberedningens förslag till LVM eller i familjehem eller på någon helt öppen vårdinstitution

som saknar kvarhållningsrätt. Dessa frågor torde böra belysas tydligare än vad som skett i propositionen.

I proposition 1980/81:106 föreslås att även undantaget för sjukvård skall utgå ur 17 kap. 12 § brottsbalken, varjämte föreslås följändringar i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV), lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (omsorgslagen) samt smittskyddslagen. Brottsbalkens regler skulle därigenom bli tillämpliga även vid omhändertaganden enligt dessa lagar.

Jämfört med dagens situation innebär en generell reglering i brottsbalken en utvidgning av det straffbara området vid omhändertaganden enligt de sociala vårdlagarna. Döljande av den som avvikit är således i allmänhet inte straffbart enligt dessa lagar. Maximistraffet är vidare högre enligt brottsbalkens regler än enligt de allttjämt gällande lagarna om barnavård och nykterhetsvård. Här bör även nämnas att det enligt 92 § barnavårdslagen krävs att gärningen anmäls till åtal av vederbörande barnavårdsnämnd, styrelse för ungdomsvårdsskola eller tillsynsmyndighet.

Utskottet ställer sig principiellt tveksamt till att regler som i första hand är avpassade för kriminalvården på detta sätt utsträcks till det sociala vårdområdet. Frihetsberövanden enligt de sociala vårdlagarna är i princip betingade av den omhändertagnes eget vårdbehov och sker i hans intresse. I de allra flesta fall finns ingen anledning att befara att den vårdbehövande skulle vara farlig för sin omgivning eller att han skulle göra sig skyldig till allvarliga brott. Undantag härifrån finns visserligen, främst bland personer som av domstol överlämnats till sluten psykiatrisk vård. Dessa undantag bör dock inte föranleda att man utsträcker straffbarheten för främjande av flykt till situationer där vårdintresset inte påkallar åtal eller där ett åtal t. o. m. kan ha mycket negativa effekter för det fortsatta behandlingsarbetet. Socialutskottet kan således inte dela uppfattningen att exempelvis hjälp till den som avviker från ett hem där han får vård för sina missbruksproblem alltid skall betraktas som ett allvarligt brott, t. o. m. om hjälpen kommer från en familjemedlem eller annan närstående. Möjligheten att i vissa fall underlåta åtal rubbar inte vad som nu sagts. På det sociala området bör utgångspunkten snarare vara motsatt den som gäller inom kriminalvården. Åtal bör alltså inte komma i fråga annat än i kvalificerade fall där inte vårdsynpunkterna talar mot att gärningen beivras.

Den i propositionen valda lösningen kan alltså inte utan vidare accepteras inom den sociala sektorn där den skulle kunna leda till att straff utdömdes även i fall när det från vårdsynpunkt hade varit önskvärt att undvika åtal. För att förebygga sådana konsekvenser kan olika lösningar tänkas.

En möjlighet vore att i likhet med vad som nu gäller enligt barnavårdslagen för åtal kräva en anmälan eller angivelse från något för vården ansvarigt organ. Detta skulle emellertid kräva en komplicerad tillägsbestämmelse i brottsbalken, samtidigt som det beträffande vissa vårdområden inte är självklart vilket organ som skulle kunna anförtros en sådan uppgift. Detta

alternativ behöver därför utredas närmare innan man kan ta ställning till utformningen av eventuella lagregler.

Det i motionen framlagda förslaget att eventuella straffbestämmelser bör utformas särskilt för varje vårdområde och införas i resp. lag kräver också närmare utredning. Utskottet vill dessutom erinra om att den lydelse av 17 kap. 12 § brottsbalken som kommer att gälla från årsskiftet 1981-1982 i allt fall kommer att omfatta omhändertaganden enligt LVU och en eventuell LVM om ingen lagändring görs i brottsbalken. Att såsom förordas i motionen avslå propositionsförslaget i denna del skulle därför inte innebära någon godtagbar lösning för dessa omhändertaganden.

Med hänsyn till att riksdagen redan tagit ställning till utformningen av 17 kap. 12 § brottsbalken såvitt avser vård enligt LVU och LVM torde det heller inte vara möjligt att nu göra för domstolarna vägledande uttalanden om bestämmelsens tillämpning annat än såvitt avser sjukvårdsområdet. Möjligheterna att genom motivuttalanden skilja ut de fall där något straffrättsligt ingripande inte är påkallat är således begränsade.

Socialutskottet anser därför övervägande skäl tala för att det i proposition 1980/81:106 framlagda förslaget till ändring av 17 kap. 12 § brottsbalken bör kompletteras med en straffrihetsregel efter mönster av 17 kap. 11 § tredje stycket samma lag liksom brottsförebyggande rådet förordat i sitt remissvar över den departementspromemoria som ligger till grund för regeringsförslaget. I motiven till en sådan regel bör därutöver framhållas vårdsynpunkternas betydelse för bedömningen. I allmänhet bör åtal inte komma i fråga vid frihetsberövanden som gjorts enbart i den omhändertagnes eget intresse. Detta gäller i synnerhet när det är någon av den vårdbehövandes närmaste som begått gärningen.

Sammanfattningsvis förordar socialutskottet att det i 17 kap. 12 § brottsbalken införas en föreskrift av innehåll att straff inte skall ådömas om gärningen med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte, gärningsmannens förhållande till den som avvikit eller annan särskild omständighet framstår som ringa. Det kan naturligtvis även övervägas att som en följd därav företa motsvarande ändring av 17 kap. 11 § brottsbalken på sätt brottsförebyggande rådet föreslagit. Det ankommer dock inte på socialutskottet att ta ställning till denna fråga.

Socialutskottet tillstyrker i övrigt propositionens förslag i vad dessa remitterats till utskottet och avstyrker motion 1980/81:1961.

Stockholm den 28 april 1981

På socialutskottets vägnar
GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s), Gabriel Romanus (fp), Evert Svensson (s), Mårten Werner (m), John Johnsson (s), Erik Larsson (c), Blenda Littmarck (m), Ulla Tillander (c), Sven-Gösta Signell (s), Kersti Swartz (fp), Stig Alftin (s), Karin Israelsson (c), Lena Öhrsvik (s), Maria Lagergren (s) och Siri Häggmark (m).